

MENORCA
DESAPAREGUDA

Laura Piris · Ester Cladera · Joan Pau Salort

MENORCA

DESAPAREGUDA

 efadós[®]

arxiu
d'imatge i so
de menorca

MENORCA DESAPAREGUDA

Col·lecció «Illes Balears Desaparegudes»

Primera edició: febrer del 2024

© dels textos: Laura Piris Coll

© dels textos: Ester Cladera Preto

© dels textos: Joan Pau Salort Salort

© del pròleg: Joel Bagur i Mellinas

© de les fotografies: diversos autors

© de l'edició: Editorial Efadós

© de la col·lecció: Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 - Nau A
Polígon industrial Les Torrenteres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 93 673 12 12
efados@efados.cat
www.efados.cat

Idea original, disseny i fotocomposició:
Editorial Efadós

Hi col·labora:
Arxiu d'Imatge i So de Menorca

Assessorament lingüístic:
M. Neus Doncel Saumell

*A Josep Miquel Vidal Hernández,
tot recordant el seu mestratge.*

*Aquest llibre no es podria haver fet sense l'ajut,
l'assessorament, les fotografies o els treballs de
les següents persones:*

*Esperança Pallicer, Margalida López, David Pelegrí,
Jaume Piris, Xavier Martín, Begoña Quevedo,
Pere Alzina, Adolf Sintes, Toni Seguí, Miquel À.
Marquès, Joan Pons Moll, Guillem Sintes, Albert
Martínez, Miquel À Casanovas, Antoni Camps
Extremera, Miquel À. Limón, Família Mascaró
Pasarius, família Fernández Salort, Purificación
Orfila Seguí, Joan Gomila, Tomàs Vidal, Elena
Sintes, Enric Vilardell, Sebastià Rotger, Antoni
Serra, Maria Josep Mulet, Pilar Pons, Josep
Miquel Vidal Hernández i Carles Garcia*

Fotografia de la portada:

Autoria desconeixuda / AISM-CIM -
Fons Salvador Almirall i Codina

Fotografia de la portadella:

Cuyàs / ICGC - Fons família Cuyàs
(RF.7372)

Acrònims:

AISM-CIM (Arxiu d'Imatge i So de
Menorca - Consell Insular de Menorca)
BNC (Biblioteca de Catalunya)
ICGC (Institut Cartogràfic i Geològic
de Catalunya)

ISBN 978-84-19736-38-3
DL B-1591-2024
Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació
pública o transformació d'aquesta obra només pot
ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars,
salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu
fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta
obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de
Drets Reprogràfics) - www.cedro.org

Índex

Pàg. 6
PRÒLEG
Menorca més enllà dels tòpics

Pàg. 8
INTRODUCCIÓ
La Menorca conservada en
imatges

Pàg. 13
MAÓ
Una ciutat oberta al mar

Pàg. 75
ES CASTELL
Vora el castell,
una quadrícula perfecta

Pàg. 91
SANT LLUÍS
El poble francès
amb estil menorquí

Pàg. 103
ALAIOR
Obert, costerut i emprenedor

Pàg. 139
ES MERCADAL
El centre de l'illa
vora el Toro

Pàg. 165
ES MIGJORN GRAN
El poble més jove

Pàg. 175
FORNELLS
De port de pescadors
a referent turístic

Pàg. 185
FERRERIES
Un poble pagès
amb orígens ferrers

Pàg. 199
CIUTADELLA DE MENORCA
L'antiga capital i l'essència
menorquina

Pàg. 249
EL PATRIMONI MATERIAL
Les restes del passat,
ben presents

Pàg. 285
LES FEINES I ELS OFICIS
Pagesos i menestrals,
camp, mar i poble

Pàg. 337
LES FESTES POPULARS
El cavall, la tradició i la festa

Pàg. 374
ÍNDEX ALFABÈTIC

Pròleg

MENORCA MÉS ENLLÀ DELS TÒPICS

Joel Bagur i Mellinas · Historiador

Quan na Cristina Masramon, des de l'Editorial Efadós, em va proposar fer aquest llibre, tot d'una vaig tenir clar que seria millor fer-lo des de Menorca i que na Laura Piris era la millor candidata.

Pocs dies després vam fer efectiva aquesta particular derivació i l'èxit ha estat rotund. Na Laura Piris va ampliar l'autoria –conscient de la feinada que s'havia d'entomar– i en Pau Salort i n'Ester Cladera han completat un bon equip per materialitzar el llibre que teniu a les mans. Com si el meu envit m'hagués

retornat, com en una partida de truc, amb un dos més, ara me trob encarant aquest pròleg enfora de l'illa, en termes només de distància geogràfica.

Mirar un paisatge que hem conegut o mirar-ne un com era abans que el coneguéssim ja són coses ben diferents. Una altra cosa serà si, mirant aquestes fotografies, ens podem posar les mans al cap exclamant-nos «però què hem fet!?!», o bé ens centram, més tost, a captar els diferents moments en què han estat preses aquestes imatges i els textos breus però concisos amb què els autors les han acompanyades. A més, dir «paisatge» i dir «Menorca» és dir també «gent de Menorca», i ho podem

comprovar en aquest llibre, amb pescadors, pagesos i pageses, dones que cusen, emblanquinen i cuinen, o a les platges i, sobretot, treballant al camp, a la mar i en tallers i fàbriques.

També pot ser que, passant les pàgines del llibre, us venguin al cap cançons menorquines o vivències de quan érem –tothom– més joves, i els que nedaven a Cala Corb, o els que havien viscut Sant Joans en èpoques sense tantíssima gent com ara, o qui havia arribat a Son Bou veient només el blau de la mar i el verd darrere les dunes, estogin aquest llibre com un petit tresor perquè els paisatges, les cases, els carrers i els pobles i ciutats aniran canviant, però les imatges del llibre i els records que hom tengui quedaran a redossa de la intempèrie del desmemoriament.

ANTONII PICÓ VIVÓ / AISM-CIM · FONS ANTONI PICÓ VIVÓ

Introducció

LA MENORCA CONSERVADA EN IMATGES

Laura Piris - Ester Cladera - Joan Pau Salort

La fotografia és l'invent que democratitza la conservació dels records familiars i els paisatges de la nostra memòria. Abans de la seva invenció, pocs podien pagar el cost d'una pintura. L'arribada dels primers procediments fotogràfics fou ben primerenca a l'illa, amb fotogràfs provinents de Barcelona i de Palma que passaven alguns dies a Menorca fent retrats i marxaven. Però a finals del segle XIX ja hi ha fotogràfs instal·lats permanentment. D'aquests primers fotogràfs professionals sobretot es conserven

retrats de persones i famílies, però alguns sortiran d'excursió amb amics o amb altres fotogràfs i es fixaran en la bellesa de les platges i la singularitat de la seva arqueologia. Quan les càmeres fotogràfiques tinguin preus un poc més populars, sorgiran *amateurs* que faran créixer exponencialment el nombre d'instantànies amb temàtica menorquina. També apareixeran les postals, que mostren al principi aspectes típics i costumistes, com ara pageses i sínies, i que a poc a poc aniran mostrant paisatges urbans, hotelets on hospedar-se. Quan arribi la fotografia en color, aquestes postals començaran a mostrar platges urbanitzades, hotels ben grans i infraestructures per

SALVADOR ALIMIRALL I CODINA / AISM-GIM - FONDS SALVADOR ALIMIRALL I CODINA

ELS PRIMERS FOTÒGRAFS

La fotografia arribà a l'illa gràcies a fotògrafs ambulants però ben prest en trobam alguns de professionals i diversos d'*amateurs* que experimenten amb aquest nou art. Aquest llibre s'ha pogut realitzar gràcies a aquests pioners i als que els van seguir amb nous procediments fotogràfics, individualment o en grups, com els fotoclubs que es van estendre durant el segle XX. Les fotografies que es mostren es van fer amb motius diferents: celebracions, reunions familiars, actes, excursions, amb intencions artístiques, etc. Ara ens mostren com ha canviat l'illa i quins eren els costums i la vida dels menorquins. Sense la fotografia, no ho sabríem.

SALVADOR ALMIRALL I CODINA / AISM-CIM - FONS SALVADOR ALMIRALL I CODINA

assegurar al turista que, quan vagi a Menorca, tindrà tot el que necessita a part del sol. Finalment, les postals dels darrers anys mostren solament espais naturals o lleument humanitzats, com les platges verges, les tanques amb parets seques o animals pasturant tranquil·lament en una reserva de biosfera. Les postals són la història dels canvis de l'illa respecte al turisme, la principal font econòmica actual i un fil per entendre la nostra història recent.

Aquest llibre no és un estudi exhaustiu de fotografies antigues sinó un recull de fotografies dels darrers cent anys aproximadament que ens mostren com era Menorca, els seus pobles, la seva gent, les seves feines, els seus costums i tradicions. Durant els darrers anys s'han fet moltes passes per conservar fotografies de totes les èpoques, sobretot des de l'aparició de l'Arxiu d'Imatge i So del Consell Insular de Menorca, sense el qual aquesta publicació no seria possible. Els autors d'aquest llibre

hi hem treballat molt durant la seva gestació i també li devem tot el nostre coneixement sobre els fotògrafs, els tipus de procediments fotogràfics i les col·leccions que s'hi conserven. Aquest llibre mostra una part del nostre aprenentatge.

Menorca encara conserva molts paisatges en un estat natural gairebé verge i espais, tant a la costa com a l'interior, humanitzats però no sobreexplotats. La preocupació dels menorquins per la protecció d'aquests espais ha estat capdavantera i el coneixement del territori i la seva estima, una estratègia per aconseguir-ho. Creiem que les fotografies també ens poden ajudar a conèixer com era aquella Menorca i apreciar els canvis que ha sofert tant pel que fa al paisatge com socialment. Us convidem a gaudir d'unes imatges que en bona part ja no existeixen però que formen part de l'essència d'aquesta illa i que ja no tornaran.

7. Menorca (Balears).

MAHÓN: VISTA PARCIAL

AUTORIA DESCONEGUDA / AISM-CIM - COL·LECCIÓ LIMÓN PONS

MAÓ

Una ciutat oberta al mar

Els orígens de Maó es remunten a un vell assentament d'època talaiòtica que tingué continuïtat durant l'època romana. Però la configuració de la ciutat actual s'originà a l'època de la conquesta catalana de Menorca el 1287. Tot i això, el seu màxim desenvolupament va tenir lloc durant el segle XVIII, en què Menorca va passar a les mans britàniques i Maó esdevingué capital de l'illa.

El Regne Unit es va beneficiar de les facilitats que li oferia el port de Maó i la seva ubicació estratègica a la Mediterrània com a punt de resguard per a la seva flota. Així mateix, la intensa activitat comercial i la promoció del cors van suposar grans beneficis econòmics i el desenvolupament de la construcció naval.

Podem dir que Maó i el seu port no s'entenen l'un sense l'altre i les imatges que veurem a continuació ho reflecteixen molt bé. D'aquesta confluència n'ha sorgit una ciutat dinàmica, oberta als visitants i amb una tradició comercial i un urbanisme en constant transformació. Maó és també una ciutat de cultura amb nombroses entitats que custodien un patrimoni cultural i artístic que manté encara el seu dinamisme avui dia.

VISTA GENERAL

A l'esquerra, l'església de Santa Maria amb el seu antic campanar. Fou construïda al segle XVIII, durant les dominacions britàniques de Menorca, damunt la primitiva església gòtica de Santa Maria del segle XIV, que ja havia quedat petita arran del creixement urbanístic de la ciutat.

PLAÇA D'ESPANYA

Aquest és un dels punts més concorreguts de la ciutat perquè és un lloc de pas i també on s'ubiquen els mercats principals. La seva situació, en una zona de fàcil connexió amb el port, s'entén en un context en què el proveïment i la compra del menjar s'havien de fer necessàriament cada dia.

DIEGO MONJO I MONJO / AISM-CIM - COL·LECCIÓ CARDONA GONÁLONS

AUTORIA DESCONEGUDA / AISM-CIM - COL·LECCIÓ LIMÓN PONS